

COMPLEXE DE LOCUIRE MUSTERIENE DESCOPERITE ÎN AȘEZAREA DE LA RIPICENI-IZVOR (JUD. BOTOȘANI) ȘI UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND EVOLUȚIA TIPULUI DE LOCUINȚĂ PALEOLITICĂ

DE

ALEXANDRU PĂUNESCU

În epoca pietrei cioplite, care a durat aproximativ 2 milioane de ani sau poate și mai mult, diversele grupuri umane, începînd cu cele mai vechi hominide (de tip *Australopithec*, *Homo habilis*) și sfîrșind cu *Homo sapiens fossilis*, au locuit, așa cum este binecunoscut, atît în peșteri sau adăposturi sub stîncă cit și în așezări în aer liber. Astfel, folosind fie încăperile ferite de umiditate și curenți ai peșterilor sau adăposturilor oferite de natură, fie solurile înșorite și uscate de pe terasele apelor, omul paleolitic a căutat, de-a lungul întregii sale evoluții, să-și organizeze spațiile de locuit. Cercetările efectuate în numeroase așezări paleolitice au dus la identificarea multor asemenea spații de locuit reprezentate prin aglomerări, cu diverse resturi culturale (pietre, vetre de foc, oase, unelte etc.) cunoscute și sub denumirile de complexe sau structuri de locuire („les structures d’habitat”)¹, care au permis reconstituirea diferitelor tipuri de adăposturi sau locuințe-colibe. Evoluția acestor tipuri de complexe de locuire exprimă, am putea spune, evoluția însăși a structurii și organizării sociale a oamenilor paleolitici.

Pe teritoriul României, cele mai vechi complexe (structuri) de locuire descoperite pînă în prezent aparțin paleoliticului mijlociu. Pe pămîntul țării noastre nu au fost identificate, ca în alte regiuni ale lumii, complexe de locuire atribuite paleoliticului inferior, întrucît la noi mai toate uneltele de piatră cioplită aparținînd acestei perioade au fost recoltate din depozite (prundișuri) remaniate.

În cele de mai jos ne vom referi la unele complexe de locuire musteriene, descoperite, începînd din anul 1961, în cunoscuta așezare paleolitică de la Ripiceni-Izvor situată pe cursul mijlociu al Prutului.

Cercetările efectuate aici au dus la descoperirea, în cinci din cele șase niveluri musteriene — excepție făcînd ultimul nivel (VI) care este foarte sărac în resturi culturale —, a numeroase complexe de locuire care cuprind atît resturi de vetre de foc sau de faună, cit și pietre de calcar sau piese de silex. Cele mai multe și mai semnificative complexe au fost descoperite îndeosebi în nivelul IV, atribuit de noi, pe baza studiului teh-

¹ Henry de Lumley și Yvonne Boone, *La préhistoire française*, I, *Les civilisations paléolithiques et mésolithiques de la France*, Paris, 1976, p. 626.

nico-tipologic al materialului litic, musterianului de tradiție acheuleană cu debitaj Levallois ². Dealtfel, atît nivelul IV, cît și cel care îi urmează (V) aparțin musterianului superior. Complexele la care ne referim constau din aglomerări pe suprafețe mai mari sau mai mici de pietre de calcar asociate sau nu cu unele resturi osoase de animale (femure, tibii etc., molari și fildeși de mamut) și vetre de foc.

Printre marile complexe, demn de menționat este cel descoperit în suprafața II (pătratele Ș — Z 7 — 12), care se întindea pe o arie de aproximativ 140 m². Acesta cuprindea un mare număr de resturi de oase (vertebre, tibii, femure etc., molari, mandibule și fildeși de mamut), unele pietre de calcar de diverse dimensiuni și bucăți mărunte grupate sau dispersate de cărbune sau oase arse. În marginea sudică a acestui complex (pătratele Z9—11) s-a găsit o întinsă vatră de foc neamenajată, bogată în cărbuni mărunți de lemn și os care se continuă în peretele de sud al treptei a III-a, încă nesăpată. Pe vatră, a cărei grosime atingea 0,20 m, s-au descoperit două pietre de calcar și piese de silex, unele din ele puternic calcinate.

Din interiorul acestui întins complex s-a recoltat un mare număr de piese de silex, ceea ce demonstrează prezența aici a unor ateliere de prelucrare a uneltelor. Descoperirea a relativ numeroaselor piese finite, întregi și fragmentare, îndeosebi a unor splendide piese bifaciale (virfuri, racloare), relevă îndemnarea la care ajunseseră unii „meșteri” ai colectivității de paleantropi de la Ripiceni-Izvor. Astfel, acest complex, prin întinderea și forma sa, nu reprezintă, credem, o mare locuință acoperită de tipul colibelor (nu s-au găsit dealtfel nici urme de gropi de pari), ci un loc uscat, în care un grup uman, specializat în vînarea mamușilor, a locuit sub cerul liber, probabil periodic, în anotimpul verii. Asemenea complexe mari de locuire în aer liber au fost descoperite și în alte așezări musteriene cum ar fi de pildă cea de la Molodova 1³ pe Nistru mijlociu, Volgogradskaia (Suhaia Mecetka ⁴) pe Volga inferioară și altele.

Revenind la tipurile mai mici de complexe (structură) de locuire, descoperite în musterianul superior de la Ripiceni-Izvor, vom căuta să prezentăm în detaliu trei asemenea tipuri:

Tipul A. Este un complex (descoperit în supr. II, pătratele T — Ș 18) ale cărui resturi constau din pietre de calcar, ce, prin dispoziția lor se înscriu într-o formă ușor arcuită (cu concavitatea spre vest). Dimensiunile sale sînt de aprox. 2,50 m lungime și 0,87 m lățime; grosimea sa maximă atinge 0,35 — 0,40 m (fig. 1).

În afara celor 22 pietre de calcar de dimensiuni variabile (cele mai lungi fiind de 0,30 — 0,38 m) s-au mai găsit cîteva fragmente de oase de animal și un molar de mamut.

Spre centrul aglomerării de pietre s-a observat o mică alveolară cvazicirculară cu diametrele de 0,57—0,60 m; adîncimea ei atingea 0,15 m.

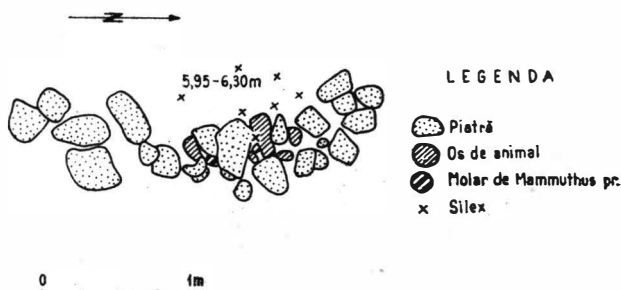
² Alexandru Păunescu, Ana Conea, Marin Cărciumaru. Venera Codarcea, Alexandru V. Grossu, Radu Popovici. SCIVA, 27, 1976, 1, p. 6—7.

³ A. P. Cerniș, *Raniti i srednii paleolit Pridnestrovia*, în *Trudn Komisii po izuceniiu celverticnovo perioda*, Moscova, 25, 1965, p. 36—70, fig. 16.

⁴ S. N. Zamiatnln, KSMoscova, 82, 1961, p. 13—14, fig. 4.

Din această alveolare s-au adunat câteva oase sparte de animale și un molar de mamut. De relevat că în micul spațiu, aflat la vest de arcul de pietre calcaroase, s-au găsit 9 piese de silex (atipice) și unele vagi urme de cărbune.

Fig. 1. Ripiceni-Izvor.
Complex de locuire muste-
rian tip A.

Este interesant de menționat că în același nivel de locuire musteriană de la Ripiceni-Izvor au mai fost descoperite în suprafața II și alte complexe de pietre calcaroase, asemănătoare tipului A (cum ar fi cele identificate în pătratele Ș—T 14—15 și Ț—U 25).

Încercînd o reconstituire a peretelui acestui tip de complex, sîntem înclinați să credem că structura peretelui consta din crăci mai groase de pinete⁵ (lungi de aprox. 2 m) dispuse vertical și întărite la bază cu pietre de calcar și pămînt bătut, peste care se așezau fie piei de animale, fie crengi. Astfel, ținînd seama de mărimea, forma, direcția aglomerării arcuite de pietre (est-vest) sau structura peretelui, precum și de sărăcia materialului osos și litic (găsit în partea de vest a arcului de pietre), credem că avem de-a face cu un mic adăpost de scurtă durată, folosit probabil de una sau două persoane.

Peretele adăpostului proteja, astfel, pe om, de vînturile destul de aspre pe care băteau de la est-nord-est.

Tipul B. Este un complex (descoperit în supr. I, pătratele B—E 3—7), ale cărui resturi (pietre de calcar și de rîu, oase, molari, fildeși de mamut) sînt înșiruite mai toate pe aceeași direcție (cvazirectilinie), fiind orientat de la nord-nord-est spre sud-sud-vest. Lungimea complexului dezvelit atingea aproape 9,70 m (dimensiune la care nu a fost inclusă și porțiunea de resturi faunistice cuprinsă în peretele treptei a II-a nesăpată), iar lățimea sa varia între 1,30 — 2,66 m. Grosimea complexului atingea 0,40 — 0,60 m (fig. 2). S-a putut identifica un număr de aproximativ 30 fildeși de mamut mai mari sau mai mici (cel mai lung fiind de circa 2 m), întregi ori fragmentari. Datorită condițiilor de zăcere în sol și a apelor de infiltrație, marea majoritate a lor erau puternic corodați. În afara acestor fildeși s-au mai găsit și câteva pietre de calcar și de rîu,

⁵ Este necesar să menționăm că analizele sporopolinice realizate pe probele de pămînt recoltate din depunerea de locuire atribuită musterianului superior și din care fac parte toate complexele de locuire descrise de noi dovedesc un climat de silvo-tundră, în care aspectul de pădure (care succede celui de stepă) era compus în cea mai mare parte din: *Pinus* (pin) și sporadic *Picea* (molid), *Salix* (salcia), *Betula* (mesteacăn) și *Alnus* (arin) (vezi M. Cărciumaru, SCIVA, 27, 1976, 1, p. 11—12).

Dealtfel și determinările de floră realizate pe baza unor cărbuni descoperiți în vetrele de foc par a confirma același lucru (vezi Radu Popovici, SCIVA, 27, 1976, 1, p. 19).

precum și unele fragmente osoase și de dentiție (36 molari de mamut, 8 molari de cal și unul de rinocer). Au mai fost descoperite, îndeosebi în zona de la vest de aliniamentul de fildeși și aproximativ 550 piese de silex, în marea lor majoritate atipice (așchii simple unele de decorticare, nuclee,

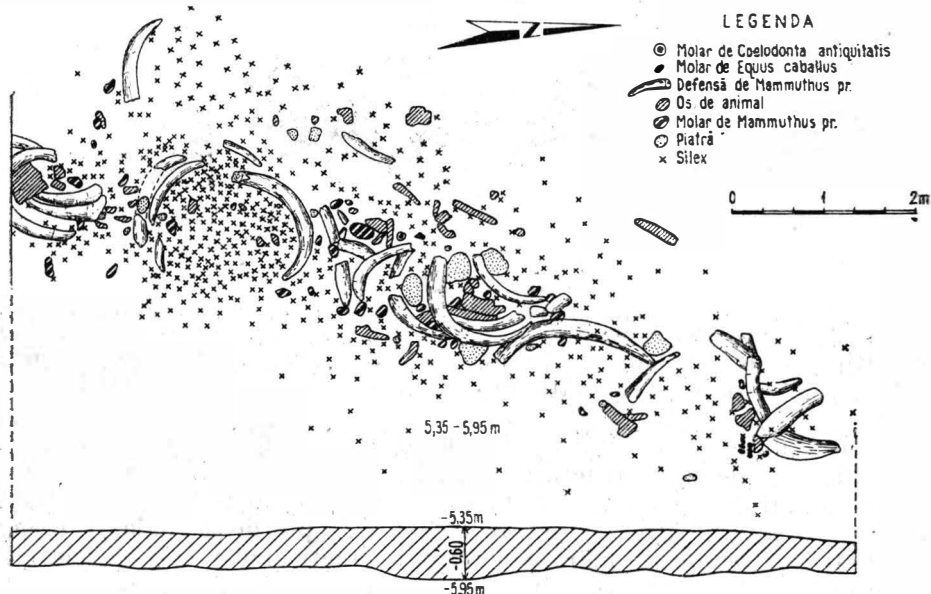

Fig. 2. Ripiceni-Izvor. Complex de locuire musterian tip B.

bulgări mai mari sau mai mici rulați, întregi sau spărți). Într-un număr mai mic s-au întâlnit piesele tipice (uneltele) cum ar fi de pildă racloarele, virfurile, lamele și virful bifacial foarte îngrijit lucrat. După felul în care sint dispersate resturile culturale, complexul la care ne referim poate fi împărțit în trei părți, cea centrală fiind cea mai mare ⁶. Aceasta este

⁶ Partea (zona) centrală a complexului cu fildeși (tipul B) are o lungime de circa 5,33 m și o lățime cuprinsă între 1,40—2,66 m. Ea constă dintr-o aglomerare destul de compactă de fildeși, oase și molari. Spre centrul ei s-au descoperit patru pietre de calcar, de dimensiuni variabile (de la 33 × 27 × 15 cm până la 45 × 25 × 20 cm), situate la mici distanțe unele de altele, înscriindu-se într-o formă oarecum ovală. Pe latura nord-estică a aglomerării centrale s-au găsit citeva pietre de riu de formă ovoidală, cu diametrele cuprinse între 7—12 cm, iar pe marginea vestică, alte două pietre de riu de aceeași mărime. De-a lungul acestei laturi de vest, în afara pietrelor menționate, s-au mai descoperit numeroase piese de silex, un fildeș și citeva oase fragmentare.

Partea nord-estică a complexului constă dintr-o mică aglomerare (lungă de circa 2 m și lată de maximum 1,30 m) în care s-au identificat cițiva fildeși fragmentari, oase sparte și 8 molari de la un maxilar de cal fosil.

În sfirșit, partea sud-sud-vestică a complexului cuprinde cițiva fildeși fragmentari, puține oase (din care unul mare se continuă în peretele treptei nesăpate), opt molari de mamut și citeva pietre mici de riu și una mai mare de calcar. Lungimea celei de-a treia aglomerări este dificil de precizat, întrucât limita ei sudică nu a putut fi dezvelită datorită nedetășării resturilor osoase care se continuau în peretele treptei a II-a nesăpată, păstrată ca profil stratigrafic. Astfel, lungimea probabilă a aglomerării sud-sud-vestice putea depăși 2,30 m, iar lățimea ei maximă atingea circa 2 m. De asemenea, trebuie să remarcăm că, în partea de vest a acestei aglomerări, s-au găsit dispersate, la o oarecare distanță, un fragment de fildeș și un molar de mamut.

separată de părțile laterale prin două spații libere, fără fildeși, din care unul doar cu câteva oase fragmentare, dar cu foarte multe piese de silex (aflat între partea centrală și cea sud-sud-vestică) și altul fără oase, ci numai cu rare piese de silex (situat între partea centrală și cea nord-estică). Având în vedere dimensiunile complexului descris (lungimea sa maximă atingând circa 10 m), precum și direcția aliniamentului de fildeși (de la nord-nord-est spre sud-sud-vest), și concentrarea celorlalte resturi culturale, considerăm că avem de-a face cu un adăpost-paravan împotriva vinturilor ce băteau de la est-nord-est, și nu de un complex de caracter ritual — magic (legat de magia cinegetică), așa cum am fost tentați a-l interpreta cu ani în urmă⁷. Este foarte posibil ca structura peretelui să fi fost realizată din fildeși de mamut înfiți vertical (cu baza în jos) și fixați cu pietre, molari de mamut și pământ bătut. Nu este exclus ca în această structură să fi intrat și unele crăci mai groase de pinete, peste care se așterneau, se pare, piei de animale sau crengi mărunte. Astfel, paravanul putea avea o înălțime de circa 2 m, dacă ținem seama de unii fildeși care atingeau dimensiuni de 1,80 — 2 m. Dacă luăm în considerație lungimea peretelui-paravan sintem înclinați să credem că acest adăpost putea proteja de vânt un număr mai mare de indivizi. Unele vagi urme de cărbune păstrate în solul suprafeței situate la vest-sud-vest de perete, precum și numeroasele piese de silex recoltate demonstrează că unii indivizi adăpostiți aici se ocupau și cu prelucrarea uneltelor.

Tipul C. Este un complex de formă oarecum ovală (descoperit în supr. II, pătratele Z — U 15—18) ale cărui resturi constau din pietre de calcar, oase, molari și fildeși de mamut (fig. 3, 4). Dimensiunile sale erau de 6,75 m lungime și 4,50 m lățime; grosimea sa atingea 0,93 m. S-au putut sesiza două niveluri de resturi culturale (fără steril între ele), unul superior, gros de circa 0,46 m, și altul inferior, a cărui grosime era de aprox. 0,47 m. Nivelul superior⁸ cuprindea o aglomerare relativ mare de pietre de calcar (circa 70), îndeosebi în jumătatea de est a complexului, asociate cu patru fildeși (din care numai doi întregi, lungi de 1,50 m), șase molari de mamut, câteva resturi osoase (coastă, femur etc.), precum și unele piese de silex atipice (spărturi, așchii) (fig. 3). Este interesant de reținut că în jumătatea de vest a complexului (nivelul superior) exista o suprafață de circa 4,50 — 5 m², fără resturi osoase și pietre de calcar, pe care s-au găsit puține piese de silex și s-au observat vagi urme de cărbune.

Nivelul inferior⁹ cuprindea o aglomerare ceva mai mică (5,75 × 3,75 m), cu numeroase resturi osoase și cu relativ puține pietre de calcar

⁷ Al. Păunescu, Dacia, N.S., 9, 1965, p. 16—18. ■

⁸ Nivelul superior al complexului (tipul C) cuprindea în jumătatea sa de est numeroase resturi culturale, îndeosebi pietre de calcar de dimensiuni diverse, cele mai mari atingând 0,50—0,60 m lungime, 0,40—0,50 m lățime și 0,15—0,28—0,42 m grosime. În pătratele U—V 16—17 (deci în partea de nord-nord-est a complexului) acești bolovani de calcar formau o suprafață destul de compactă, de circa 6 m². O altă concentrare mai mică, care cuprinde doar câteva pietre de calcar și un fragment de coastă se afla spre extremitatea de vest a complexului (niv. superior).

⁹ Nivelul inferior al complexului (tipul C) cuprindea în jumătatea sa de est și îndeosebi în cea de sud-est mai multe resturi printre care: 4 fildeși întregi sau aproape întregi (lungi de circa 1,80—2 m), 2 fildeși sparți, aprox. 20 de diverse oase întregi sau sparte (unele din ele atingând o lungime de 0,40—0,75 m) și un fragment de corn. În jumătatea de vest a complexului din nivelul inferior, mai precis spre extremitatea sa vestică, s-au descoperit câteva pietre de calcar: 2 fildeși (unul fragmentar și altul aproape întreg), 5 coaste de mamut (lungi de 0,80—0,90 m) și unele oase mai mici fragmentare.

și de riu, negrupate (fig. 4). În spațiul cuprins între aglomerările de est și de vest a existat o vatră de foc de formă ovală, neamenajată, având diametrele de $0,90 \times 1,40$ m; grosimea sa maximă era de 12 cm. Spre marginea de sud-vest a vetrei s-a observat o mică groapă plină cu bucăți mărunte de cărbune de lemn și oase mici arse. În apropierea vetrei, mai

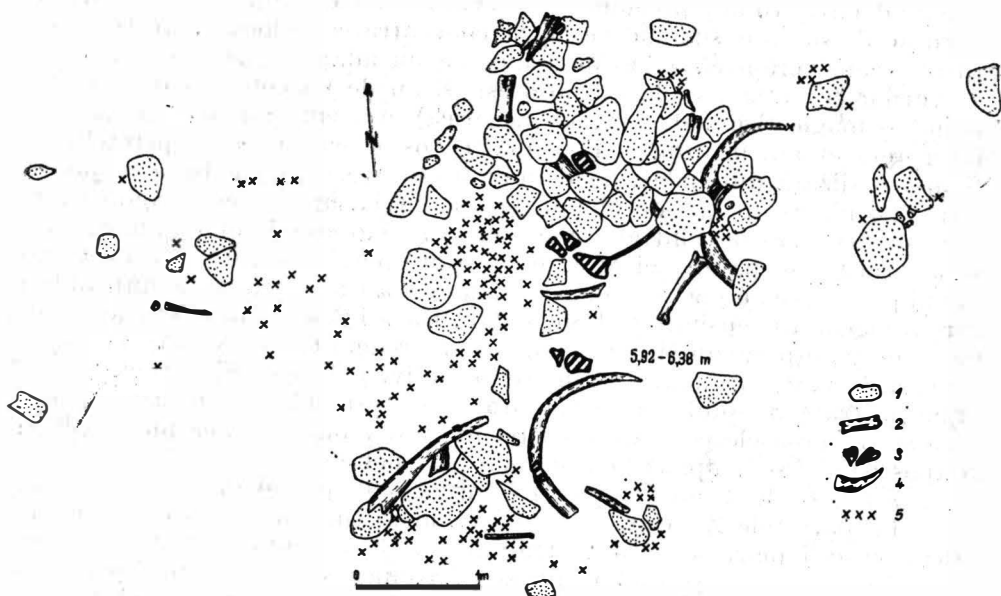

Fig. 3. Ripiceni-Izvor. Complex de locuire musterian tip C (nivelul superior); 1 pietre de calcar; 2 oase de animale; 3 molari de mamut; 4 fildeși de mamut; 5 piese de sillex.

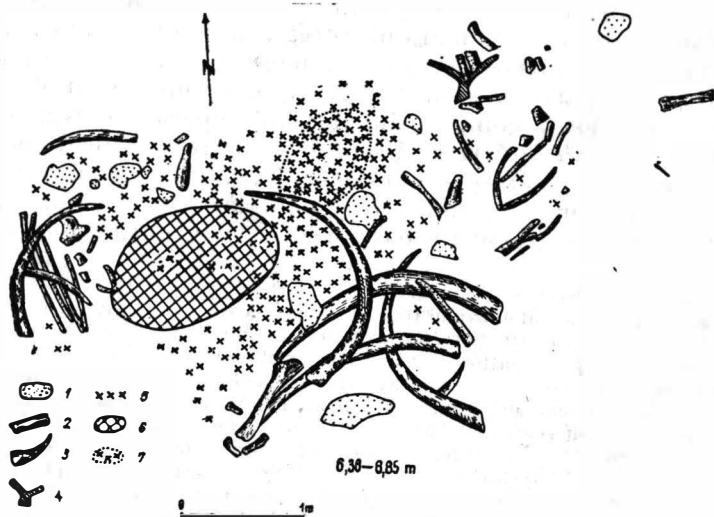

Fig. 4. Ripiceni-Izvor. Complex de locuire musterian tip C (nivelul inferior); 1 pietre de calcar; 2 oase de animale; 3 fildeși de mamut; 4 corn; 5 piese de sillex; 6 vatră de foc; 7 centrul atelierului de cioplire a sillexului.

precis spre limita ei nord-nord-estică, s-a descoperit, pe o suprafață de circa $0,70 \times 0,90$ m, o grupare masivă de piese de silex (în special resturi de prelucrare) care reprezenta fără îndoială centrul unui atelier de cioplire.

Dealtfel materialul litic recoltat din ambele niveluri, dar îndeosebi din nivelul inferior, cuprinde un număr de aproximativ 5 000 de piese de silex. Printre acestea predomină deseurile de prelucrare (bulgări, nuclee, spărturi, așchii de descojire etc.). În schimb uneltele sînt mult mai sărace și constau din vîrfuri, racloare (unele bifaciale), laime etc.

Pe baza resturilor culturale existente în ambele niveluri ale complexului, arhitect Monica Mărgineanu-Cirstoiu a încercat o reconstituire a adăpostului descris¹⁰ (fig. 5, 6). Acesta avea o formă oarecum ovală cuprinzînd o suprafață de aprox. 30 m^2 . Înălțimea pereților nu depășea se pare $1,60 - 1,70$ m. Structura pereților, separați între ei prin trei

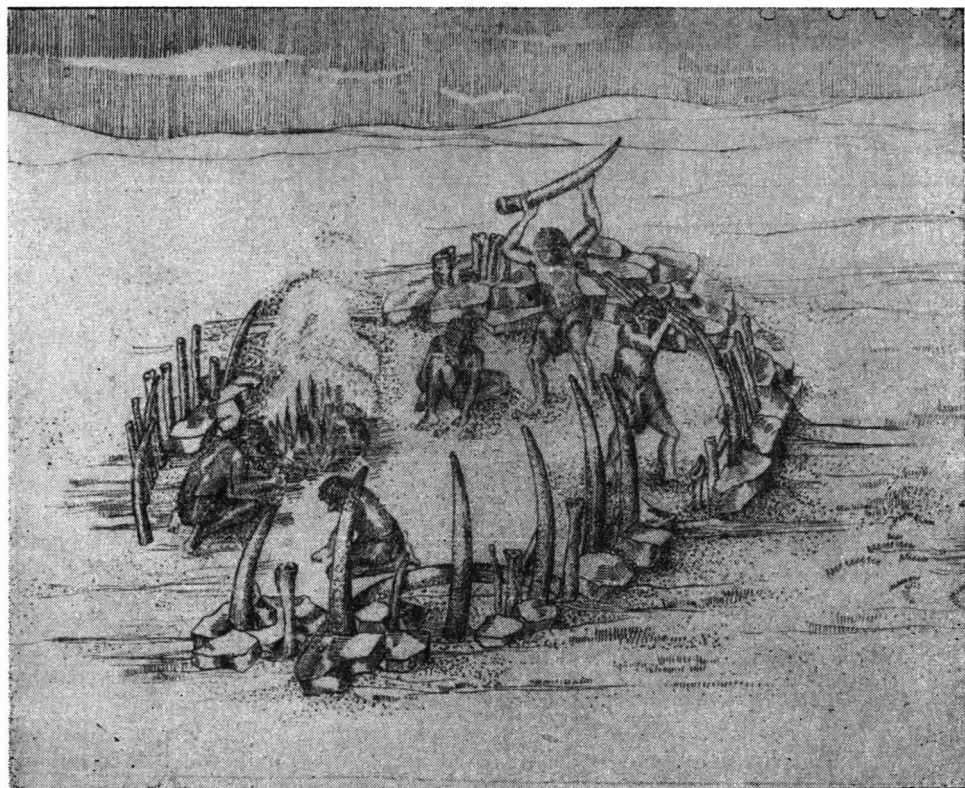

Fig. 5. Ipoteză de reconstituire a adăpostului (complexul de locuire musterian tip C cu structura pereților neacoperiți de piei de animale) descoperit la Ripiceni-Izvor. Axonometrie realizată de arhitect Monica Mărgineanu-Cirstoiu.

¹⁰ Mulțumim și pe această cale arhitectei Monica Mărgineanu-Cirstoiu pentru reconstituirile făcute, precum și pentru interpretarea dată privind reconstituirea complexului descoperit de A. P. Cerniș în așezarea musteriană (nivel IV) de la Molodova I.

spații de trecere (probabil intrări)¹¹ constau din fildeși de mamut dispuși (ca și cei din adăposturile de tip A și B) vertical (cu virful în sus), oase mari (femure, coaste) și probabil crăci mai groase de pinete. Fixarea acestor materiale de construcție se făcea ca și în cazurile precedente cu pietre de calcar și pământ lăut. Este foarte posibil ca porțiunea de nord-nord-est a peretelui să fi fost alcătuită din pietre de calcar clălite pe o anumită înălțime și din unele oase și crengi mai groase. În această zonă nu s-au găsit fildeși. Peste această structură pare să se fi aplicat piei de animale fixate la bază cu pietre și molari de mamut.

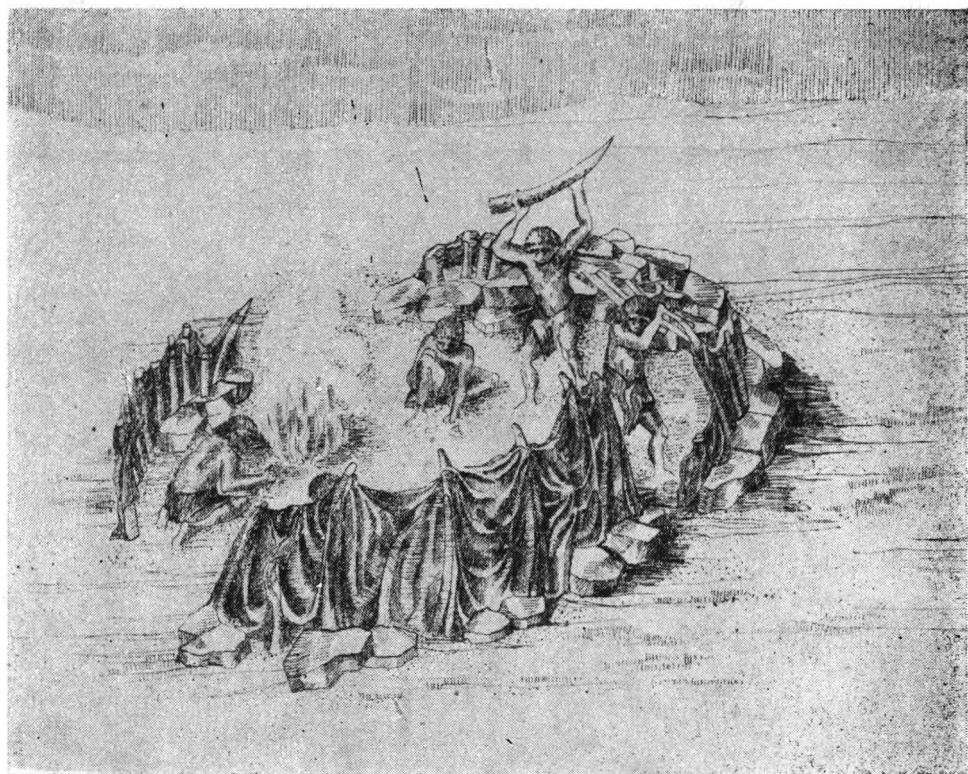

Fig. 6. Ipoteza de reconstituire a adăpostului (complexul de locuire musterian tip C, cu structura pereților acoperiți de piei de animale) descoperit la Ripiceni-Izvor. Axonometrie realizată de arhitect Monica Mărgineanu-Cîrstoiu.

În interiorul adăpostului, în apropierea vetrei de foc, mica colectivitate de paleantropi își prelucra uneltele de care avea nevoie.

¹¹ După felul în care au fost dispersate resturile culturale în ambele niveluri, s-au putut observa trei spații libere, unde nu s-au găsit pietre de calcar și nici resturi osoase: unul situat spre extremitatea sud-sud-vestică, lat de aprox. 1,50 m, altul spre extremitatea nord-nord-vestică, lat de circa 1,25—1,50 m și al treilea mai îngust, la marginea de est-sud-est a complexului, lat de 0,60—0,90 m. Aceste spații par a fi reprezentat intrări în adăpost.

Complexe (structuri) de locuire de tipul celor descoperite în musterianul superior de la Ripiceni-Izvor au fost găsite și în alte stațiuni aparținând paleoliticului mijlociu din Africa și Europa. Astfel, demne de amintit sînt cele 8 structuri, grupate în trei tipuri identificate în așezarea Orangia (Africa de Sud), situată la 1 142 m altitudine, într-o zonă greu accesibilă, cu un climat aspru, cu vînturi violente¹². Aceste structuri constau din aglomerări de pietre mai mari sau mai mici ce se înscriu fie într-o formă ușor curbată fie în semicerc (fig. 7). Ele reprezentau mici adăposturi realizate rudimentar, legate prin forma și orientarea lor atît de schimbările zilnice de temperatură cît și de direcția vînturilor, ceea ce i-a

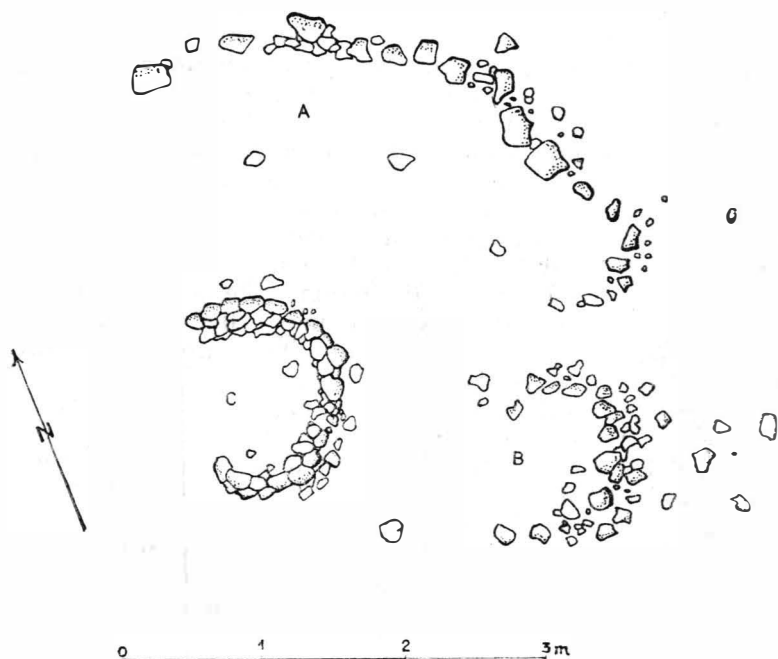

Fig. 7. Aglomerări de pietre reprezentînd complexe de locuire (tip A, B, C) atribuite paleoliticului mijlociu, descoperite în așezarea Orangia 1 (Africa de Sud). Unele din aceste aglomerări sînt foarte asemănătoare complexului de tip A de la Ripiceni-Izvor.

¹² C. Garth Sampson, *The stone structures from Orangia, O. F. S. South Africa*, in *Colloque, XI, in IXe Congrès, Nisa, 1976*, p. 7–34. Autorul menționează trei tipuri de structuri; *Tipul A* — grupare puțin curbată din pietre mari sau mici, dispuse pe suprafața nivelului și care formau un ancoraj pentru crăile de arbuști înfipte, constituind astfel un adăpost contra vîntului folosit în timpul zilei pentru prelucrarea uneltelor; *Tipul B* — grupare semicirculară din pietre mici dispuse la suprafața nivelului sau implantate, care fixau crăile cu puține piese litice pe suprafața din interiorul arcului de pietre, reprezentînd astfel un adăpost individual pentru dormit; *Tipul C* — grupare semicirculară din pietre mici, adîncit sub nivelul de locuire, a cărei alveolă interioară (de 0,30–0,60 m) constituia probabil locul de dormit pentru una sau două persoane, creînd astfel un adăpost folosit în timpul nopții. În interiorul adăpostului nu s-au găsit piese litice.

îngăduit descoperitorului să considere stațiunea Orangia o așezare temporară locuită periodic de o mică colectivitate de vânători paleantropi. Din descrierea acestor structuri de locuire se poate observa că tipul A de adăpost descoperit la Ripiceni-Izvor reflectă strinse similitudini cu adăpostul de tip B găsit în stațiunea Orangia.

Un deosebit interes îl prezintă și cele două complexe de locuire dezvelite de A. P. Cerniș în nivelurile musteriene din așezările Molodova I și V, de pe Nistru.

Complexul din nivelul IV de la Molodova I¹³ avea o formă ovală și era format dintr-un „inel” (centură) de oase mari a cărui lățime medie era cuprinsă între 0,60 — 1,60 m (fig. 8). Suprafața totală a complexului atingea aprox. 70 m², iar cea interioară (delimitată de o centură de oase) era de circa 40 m². Centura propriu-zisă a complexului era alcătuită din peste 100 de oase mari ale scheletului (cranii sparte, mandibule și fildeși de mamuți, omoplați, vertebre etc.). S-a putut observa că acest „inel” nu era constituit dintr-un grup compact de oase, ci prezenta șase spații libere (fără oase) a căror lățime varia între 0,30 — 0,50 — 1 — 1,20 m. Pe suprafața interioară a complexului, atît spre centrul ei, cît și spre marginile „inelului”, s-au găsit resturile a 12 vetre de foc. Pe traseul centurii de oase s-au descoperit alte două vetre, iar una a fost găsită în marginea exterioară a „inelului”. Vetrele aveau o formă oarecum ovală și dimensiuni diverse, cea mai mare atingînd 1 × 0,40 m. Este important de remarcat că pe suprafața interioară a complexului (pe o grosime de circa 15 cm) s-au aflat numeroase resturi cum ar fi oase sparte, molari de mamut, urme de vopsea roșie (ocru), percutoare, pietre, „rișnițe” din gresii nisipoase și peste 29 000 piese de silex tipice și atipice¹⁴.

După cercetătorul A. P. Cerniș, suprafața interioară a complexului ar fi fost separată printr-un perete despărțitor, constituit din oase mari, în două părți. Pe baza acestor elemente, același cercetător crede că ar fi vorba de o construcție destul de complicată care ar fi avut în afara camerei de bază și alte construcții laterale.

Cu alte cuvinte, după A. P. Cerniș exista aici o locuință de suprafață (tip colibă), de lungă durată, al cărei schelet (carcasă) ar fi fost realizat din prăjini mari de lemn, acoperite cu piei de mamut, peste care se așezau, spre bază, pentru o mai bună fixare a pieilor, oase mari și fildeși de mamut¹⁵ (fig. 9).

După părerea noastră, ținînd seama de forma, mărimea, structura „inelului” cu spațiile sale libere (folosite ca intrări), dispoziția vetrelor de foc, neidentificarea urmelor gropilor de pari, atît ai celor marginali, cît și ai celor centrali, credem că ipoteza de reconstituire, sub formă de colibă complet acoperită, propusă de A. P. Cerniș, este nefondată.

Interpretarea noastră bazată pe observațiile și măsurătorile efectuate de arhitect Monica Mărgineanu-Cirstoiu se poate rezuma astfel :

1. Dacă luăm în considerație suprafața interioară a complexului (circa 40 m²) atunci traseul „inelului” de oase (deci a peretelui colibe) încăleca sau lăsa în afara lui unele vetre.

¹³ A. P. Cerniș, *op. cit.*, p. 36—47.

¹⁴ *Ibidem*, p. 48—69.

¹⁵ *Ibidem*, p. 43.

2. Dacă ținem seama de suprafața totală a complexului (aprox. 70 m²), incluzând astfel și „inelul” de oase, rezultă din reconstituirea colibei că înălțimea ei ar fi fost de circa 2,20 m, ceea ce înseamnă că prăjinile de lemn care formau carcasa ar fi avut lungimi variind între 4,50 și 6 m.

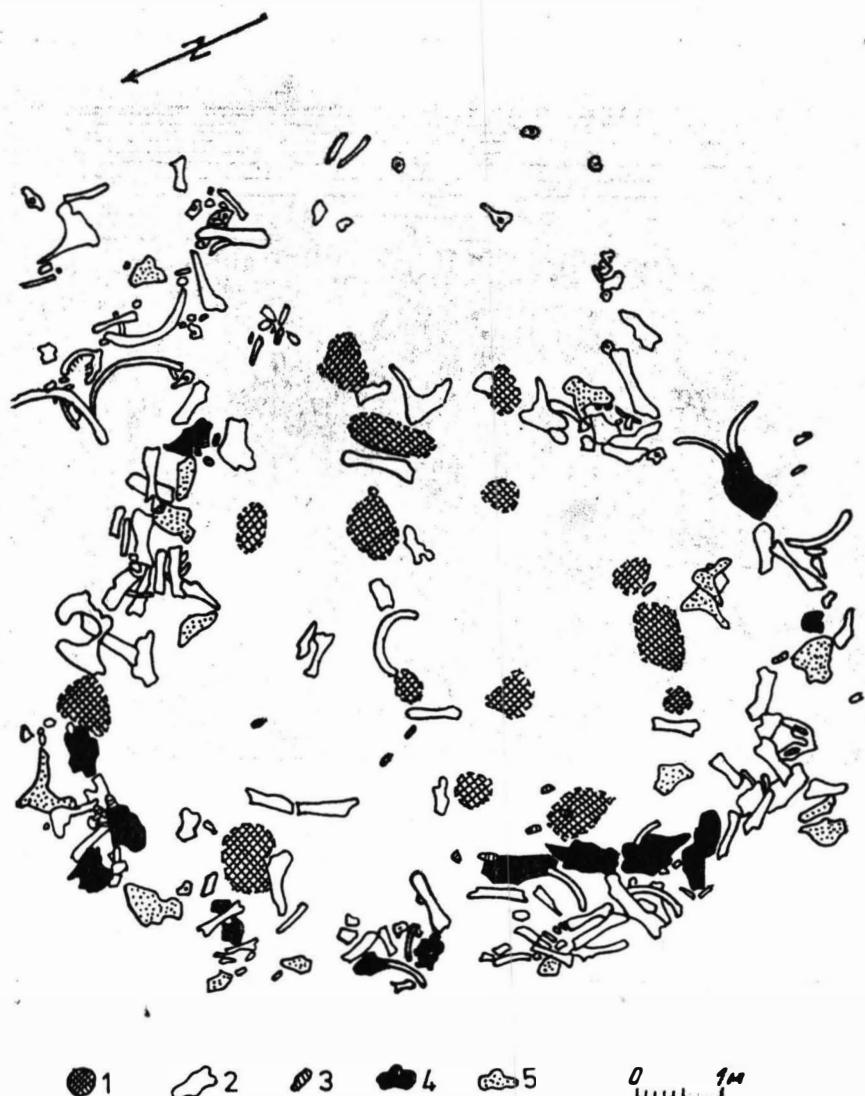

Fig. 8. Planul complexului de locuire musterian descoperit în stratul IV de la Molodova I (după A. P. Cerniș); 1 resturi de vetre de foc; 2 oase de animale, fildeși de mamut; 3 molari de mamut; 4 craniile de mamut; 5 omoplații de mamut.

În această situație, vetrele din marginea „inelului” nu puteau fi utilizate, deoarece pe de o parte, distanța dintre prăjinile dispuse oblic (folosite la acoperiș) și nivelul de călcare (pe care se afla vatra) era atât de mic încât

focul ar fi mistuit carcasa de lemn și os, iar pe de alta, omul nu ar fi putut ajunge acolo decât într-o poziție foarte incomodă, chircită (fig. 10).

3. Luind în considerație toate aceste elemente (înălțimea colibei, lungimea prăjinilor etc.) și ținând seama de statura medie a paleantro-

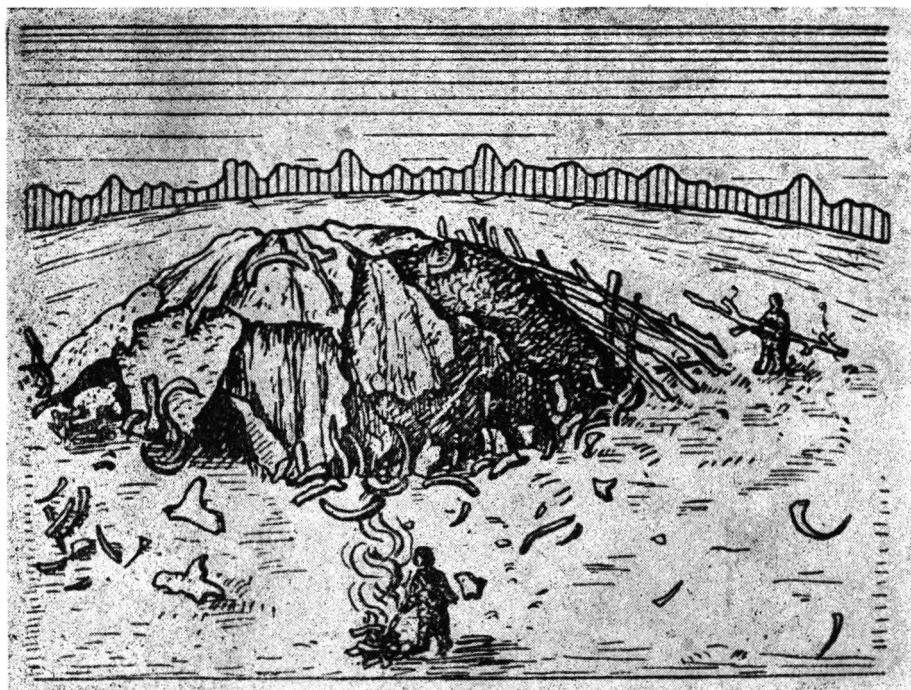

Fig. 9. Reconstituirea locuinței musteriene din stratul IV de la Molodovă I după A. P. Cerniș.

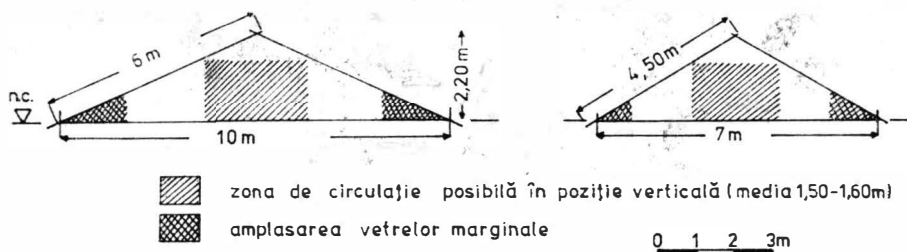

Fig. 10. Schema dimensională după reconstituirea de către A. P. Cerniș a locuinței musteriene descoperită în stratul IV de la Molodovă I. Această schemă a fost realizată de arhitect Monica Mărgineanu-Cirstoiu.

pului (1,50 — 1,60 m), omul nu putea circula în picioare aici decât pe o suprafață eliptică, de circa 6 m².

4. Greutatea considerabilă a acoperișului, la o asemenea deschidere, necesita prezența unor pari centrali de sprijin, ale căror urme de gropi nu au fost identificate.

Pe baza acestor date putem afirma că structura de locuire, de formă ovală, descoperită în nivelul IV musterian de la Molodova I nu reprezintă o locuință, colibă, complet acoperită, ci un adăpost contra vinturilor, foarte asemănător adăpostului de tip C de la Ripiceni-Izvor.

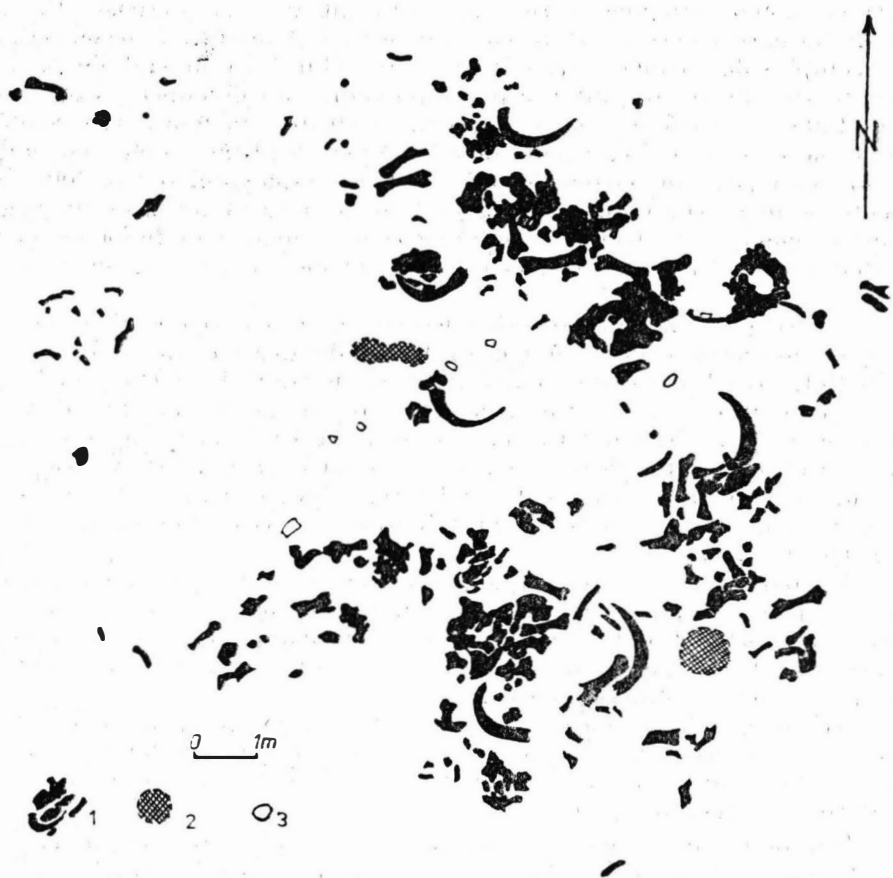

Fig. 11. Planul complexului de locuire musterian descoperit în stratul XI de la Molodova V (după A. P. Cerniș): 1 oase de animale, cranii, molari, mandibule și fildeși de mamut; 2 vetre de foc; 3 pietre.

Structura porțiunilor de pereți (a căror înălțime atinge aproape 2 m dacă ținem seama de lungimea fildeșilor), despărțiți de spații de trecere, consta din oase, cranii, fildeși și crăci mai groase (probabil de pinete), peste care se așterneau pieile de animale. Rezultă de aici că suprafața interioară a adăpostului de la Molodova I era neacoperită, ceea ce explică, de altfel, și dispoziția vetrelor marginale. Nu ar fi fost exclus ca unele din aceste vetre să fi fost anterioare construirii adăpostului.

Un alt complex, destul de bine conturat pe baza vestigiilor, a fost descoperit în stratul XI musterian, al așezării Molodova V¹⁶. Resturile

¹⁶ *Ibidem*, p. 88–91.

celor circa 50 de oase mari (cranii, mandibule, fildeși etc.) care alcătuiau structura pereților se înscriu într-o formă oarecum de semicerc (cu partea convexă îndreptată spre est) (fig. 11). În poziția acestor oase se observă, în partea de vest a aglomerării, un spațiu liber (fără resturi osoase) de circa 3,50 m lungime, care reprezenta intrarea în adăpost. Un alt mic spațiu pare a se sesiza și în partea de est a aglomerării de oase. Suprafața complexului atingea aproximativ 60–63 m². În nivelul de locuire (gros de 15–20 cm) din interiorul complexului s-au descoperit vagi urme de cărbune, o vatră de foc oval prelungă (0,70 × 0,29 m), oase sparte, puține pietre și numeroase piese de silex tipice și atipice. Cele mai multe silexuri s-au găsit în partea de nord-vest a complexului (circa 200–300 obiecte pe m²), ceea ce permite să vorbim, în această zonă, de un bogat atelier de cioplire. Nu trebuie trecută cu vederea nici vatra de foc de formă cvazicirculară situată în marginea exterioară de sud-est a aglomerării de oase.

Pe baza resturilor culturale, descrise mai sus, reiese că structura pereților adăpostului de la Molodova V era identică cu cea a adăpostului de la Molodova I și asemănătoare structurii de tip C de la Ripiceni-Izvor.

Deosebirile dintre structurile pereților adăposturilor din așezările musteriene de pe Nistru mijlociu și cele de la Ripiceni-Izvor constau în aceea că primele cuprindeau numai resturi osoase (cranii, fildeși, oase etc.), în timp ce cele din așezarea de pe Prutul mijlociu (cum ar fi adăpostul de tip C) conțineau un material mixt compus din oase, fildeși (fără cranii) și pietre de calcar.

În toate cele trei stațiuni amintite, colectivitățile mai mici sau mai mari de paleantropi, specializate în vînarea mamutului, și-au construit adăposturi asemănătoare, unde au locuit, probabil periodic, o anumită perioadă de timp (poate un anotimp), prelucrind în apropierea vetrelor silexul în vederea obținerii uneltelor.

Arheologul A. P. Cerniș consideră stratul IV de la Molodova I ca fiind mai vechi din punct de vedere cronologic decît stratul XI de la Molodova V, deși ambele locuiri sînt atribuite de același cercetător musterianului tirziu (superior).

Din punct de vedere tehnico-tipologic, materialul litic descoperit în ambele niveluri de la Molodova (I, V) aparține, credem, faciesului musterian zis tipic, cu debitaaj Levallois (deci fără forme bifaciale)¹⁷, ceea ce îl deosebește de cel atribuit musterianului superior (cu forme bifaciale) de la Ripiceni-Izvor¹⁸. Astfel, putem afirma că adăposturile de la Molodova I și V sînt mai vechi decît cele de la Ripiceni, ele putînd fi contemporane nivelelor II și III (din această ultimă stațiune) atribuite de noi musterianului tipic cu debitaaj Levallois.

Din cele expuse mai sus pare a reieși, cel puțin pentru zona de care ne-am ocupat, că, în perioada paleoliticului mijlociu, nu se poate vorbi de

¹⁷ *Ibidem*, p. 48–70, 91–101, 120–121, 131. Autorul încadrează cele două locuiri musteriene de la Molodova I și V în stadiul Würm 1, indicînd totodată pentru ele date absolute bazate pe C₁₄; nivelul IV–Molodova I–Gr. N. 3659, 44 000 ani, nivelul XI–Molodova V–Gr. N. 4017, 40 300 ani.

¹⁸ Pentru musterianul superior (nivelul IV) de la Ripiceni se indică data: Bln – 810; 26830 ± 2000 î.e.n. (vezi Al. Păunescu, SCIVA, 27, 1976, 1, p. 7).

complexe (structuri) de locuire de tipul colibelor complet acoperite. În această vreme avem de-a face cu adăposturi (neacoperite) de caracter temporar și probabil periodic, cu pereți fie rectilinii sau arcuiți, fie înscriindu-se într-o formă ovală. Scopul pentru care au fost ridicate aceste adăposturi era de a apăra pe om contra vînturilor care suflau de obicei dinspre est-nord-est.

Cercetările arheologice efectuate în diferite părți ale lumii au arătat că cele mai vechi complexe de locuire datează din paleoliticul inferior. Astfel, la baza stratului I din celebra așezare de la Olduvai (Africa orientală) s-a descoperit o grupare de blocuri groase de piatră, dispuse în semicerc, datind de aproximativ 1 800 000 ani, considerată pînă în prezent ca cea mai veche structură de locuire cunoscută pînă acum.

Cît privește teritoriul Europei, cercetările de pînă acum au dovedit că odată cu descoperirea de către om a focului (între 500 000 și 300 000 de ani) încep să-și facă apariția și primele sălașe, organizate atît în așezări în aer liber, cît și în peșteri. Astfel, în așezarea acheuleană de la Terra Amata (Franța) s-au putut identifica (în solul nisipos) urmele unui complex de locuire datind de acum 380 000 de ani. Este vorba, după descoperitori, de un sălaș (colibă) care ar corespunde unor repetate, dar scurte, locuiri în anotimpul de vară ¹⁹.

Avînd în vedere întinderea considerabilă a unor asemenea complexe și ținînd seama de nivelul de cunoaștere al archanthropienilor (anteneandertalienilor) este foarte greu de presupus că aceștia să fi putut realiza acoperirea integrală sau aproape întreagă a suprafeței interioare locuibile. Se pare totuși că avem de-a face mai degrabă cu simple adăposturi ai căror pereți protejau pe vînătorii acheuleeni împotriva vînturilor dominante ce băteau de la nord-vest.

Nu vom insista asupra altor complexe din paleoliticul inferior, amintim doar adăpostul din peștera Lazaret (Franța) a cărui vechime pare a se situa cu circa 130 000 ani în urmă. El reprezenta un adăpost temporar (de iarnă) ridicat de vînătorii acheuleeni spre a-i apăra de vînturile puternice ²⁰.

Pe temeiul acestor observații se poate presupune că atît în paleoliticul inferior, cît și în cel mijlociu omul nu a reușit, datorită nivelului său de gîndire, să-și construiască colibe mai mult sau mai puțin acoperite, ci el își realiza adăposturi neacoperite, cu scopul de a-l proteja de vînturi.

¹⁹ Henry de Lumley et Yvonne Bonne, *op. cit.*, p. 626—631 ; fig. 2, 3, 5 (reconstituirea sălașului). Forma complexelor era ovală, de circa 7—15 m lungime și 4—6 m lățime. Ele s-au putut delimita după blocurile de piatră fixate pe sol și după urmele gropilor de pari sau țărșui. În interiorul lor se aflau vetrele și micile ateliere de cioplire a uneltelor.

²⁰ *Ibidem*, p. 636—639, fig. 18—21 (reconstituirea complexului). Suprafața complexului atingea circa 35 m². Centura de pietre care înconjură zona de locuire se înscria într-o formă arcuită. Cealaltă latură a complexului o constituia însuși peretele de est al peșterii. S-au putut distinge șapte cercuri de pietre pe linia centurii în care se fixau parii care formau structura pereților. Centura de pietre era întreruptă de două spații libere, reprezentînd intrările în adăpost. În interiorul adăpostului în afara altor resturi (oase sparte, unelte etc.) s-au descoperit și două vetre de foc neamenajate. După descoperitori, pereții erau acoperiți cu piei de animale. După părerea noastră, acest adăpost nu avea acoperiș.

Dealtfel, așa cum am arătat, în multe așezări musteriene s-au găsit mari complexe de locuire în care paleantropii trăiau sub cerul liber.

Este interesant de relevat că în ultima perioadă a epocii pietrei cioplite, și anume în paleoliticul superior, omul fosil începe să-și construiască locuințe de tipul colibelor acoperite. După părerea noastră acest nou tip de locuință (de suprafață sau adîncită) amintește, prin forma și structura ei (ne referim la structura pereților), de tipul de adăpost de formă ovală cunoscut în paleoliticul mijlociu. Cu alte cuvinte, am putea spune că adăposturile musteriene de tip oval au stat la baza construcției viitoarelor locuințe-colibe acoperite din paleoliticul superior.

De pildă în cunoscuta așezare gravetiană de la Dolni Věstonice²¹ (R. S. Cehoslovacă) persista încă tipul de adăpost cu pereți de protecție, asemănător celui musterian.

Nu vom insista asupra modului în care omul din paleoliticul superior și-a construit locuința. Amintim doar că diverse grupuri de vînători, începînd din aurignacian și pînă în gravetianul sau magdalenianul final, și-au construit locuințe temporare sau de durată mai mici sau mai mari de tipul celor de la Barca I—II, Pavlov, Dolni Věstonice (R. S. Cehoslovacă)²², Mezin, Mejiricika²³, Kostenki I, IV, VIII²⁴ (U.R.S.S.), Corbiac²⁵, Pincevent²⁶ (Franța) și altele, care reflectă totodată modul de organizare socială la care ajunseseră diferitele comunități în această vreme.

STRUCTURES D'HABITAT MOUSTÉRIENNES MISES AU JOUR DANS L'ÉTABLISSEMENT DE RIPICENI-IZVOR (DÉPARTEMENT DE BOTOȘANI). QUELQUES CONSIDÉRATIONS CONCERNANT L'ÉVOLUTION DU TYPE D'HABITAT PALÉOLITHIQUE

(RÉSUMÉ)

Dans l'établissement paléolithique connu de Ripiceni-Izvor, ont été mises au jour, dans la couche attribuée au Moustérien supérieur (faciès moustérien de tradition acheuléenne, avec débitage Levallois), plusieurs structures d'habitat.

L'auteur fait mention d'une vaste structure, très riche en vestiges culturels, éparpillés sur une surface de 140 m² approximativement, et d'autres structures, plus restreintes, qu'il classe en trois types. Le type A représente une petite agglomération de pierres de calcaire, qui, par leur disposition, s'inscrivent dans une forme légèrement arquée. Le type B

²¹ N. Klima. *Dolni Věstonice*. Praga, 1963, p. 205—206, fig. 40, 47, 49 (reconstituer).

²² L. Banesz. *Les structures d'habitat au paléolithique supérieur en Europe Centrale*, in *Colloque XIII*, in *IXe Congrès*, Nisa, 1976, p. 8—53.

²³ I. G. Pidopliciko, *Pozdnepaleoliticheskie jiliscea iz Kosteni mamonta na Ukraine*, Kiev, 1969, p. 86 și urm.

²⁴ P. P. Efimenko, *Kostenki I*, Moscova, 1958, p. 43—208; A. N. Rogacev, *Paleoliticheskie jiliscea i poseleniia, în Kamennii Vek na teritorii SSSR*, Moscova, 1970, p. 64—77.

²⁵ F. Bordes, *Quartär*, 19, 1968, p. 251—262.

²⁶ A. Leroi-Gourhan și M. Brézillon, *Gallia Préhistoire*, 9, 1966, 2, p. 361—371.

correspond à une structure plus grande, composée d'os, molaires, défenses de mammoth et pierres de calcaire, dont l'emplacement suit approximativement la même direction (à peu près rectiligne). Le type C représente une structure de forme ovale, d'environ 30 m² et dont les vestiges consistent en pierres de calcaire, os, molaires et défenses de mammoth. L'auteur conclut que ces structures constituaient des abris temporaires ouverts, dont les parois pourraient atteindre 2 m de hauteur, et présentant une structure composée d'os de grandes dimensions, défenses de mammoth, grosses branches de pins, fixées à la base à l'aide de pierres de calcaire et de terre, le tout recouvert de peaux d'animaux.

Selon l'auteur, les deux structures d'habitat mises au jour dans les établissements moustériens de Molodova I et V (URSS) représentaient également des abris, semblables à ceux de type C de Ripiceni-Izvor. À l'intérieur de ces abris, qui protégeaient l'homme des vents dominants qui soufflaient de l'Est-Nord-Est, on a découvert des foyers et des ateliers de taille du silex. L'auteur pense que les abris moustériens de type oval sont à la base du mode de construction des habitations ultérieures—les huttes du Paléolithique supérieur.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Ripiceni-Izvor. Structure d'habitat moustérienne du type A.

Fig. 2. Ripiceni-Izvor. Structure d'habitat moustérienne du type B.

Fig. 3. Ripiceni-Izvor. Structure d'habitat moustérienne du type C (niveau supérieur). 1 Pierre de calcaire ; 2 os d'animaux ; 3 molaire de mammoth ; 4 défense de mammoth ; 5 pièces de silex.

Fig. 4. Ripiceni-Izvor. Structure d'habitat moustérienne du type C (niveau inférieur). 1 Pierre de calcaire ; 2 os d'animaux ; 3 défenses de mammoth ; 4 corne ; 5 pièces de silex ; 6 foyer ; 7 centre de l'atelier de taille du silex.

Fig. 5. Hypothèse de reconstitution de l'abri (structure d'habitat moustérienne du type C ; squelette de la paroi non recouvert de peaux d'animaux) mis au jour à Ripiceni-Izvor. Axonométrie réalisée par l'architecte Monica Mărgineanu-Cirstoiu.

Fig. 6. Hypothèse de reconstitution de l'abri (structure d'habitat moustérienne de type C ; squelette de la paroi recouvert de peaux d'animaux) mis au jour à Ripiceni-Izvor. Axonométrie réalisée par l'architecte Monica Mărgineanu-Cirstoiu.

Fig. 7. Concentrations de pierres correspondant aux structures d'habitat (type A, B, C) attribuées au Paléolithique moyen, mises au jour dans le site d'Orangia 1 (Afrique du Sud). Quelques-unes de ces concentrations sont très semblables à la structure du type A de Ripiceni-Izvor.

Fig. 8. Plan de la structure d'habitat moustérienne mise au jour dans la couche IV de Molodova I (d'après A. P. Cerniș) ; 1 vestiges de foyers ; 2 os d'animaux, défense de mammoth ; 3 molaires de mammoth ; 4 crânes de mammoth ; 5 omoplates de mammoth.

Fig. 9. Reconstitution de l'habitat moustérien de la couche IV de Molodova I, d'après A. P. Cerniș.

Fig. 10. Schéma dimensionnel d'après la reconstitution réalisée par A. P. Cerniș de l'habitat moustérien mis au jour dans la couche IV de Molodova I. Ce schéma a été réalisé par l'architecte Monica Mărgineanu Cirstoiu.

Fig. 11. Plan de la structure d'habitat moustérienne mise au jour dans la couche XI de Molodova V (d'après A. P. Cerniș) ; 1 os d'animaux, crânes, molaires, mandibules et défenses de mammoth ; 2 foyer ; 3 pierre.